

УДК 338.27:620.9(4-12)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2025-6-21>

ЗМІНИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВ – КАНДИДАТІВ У ЄС: АНАЛІЗ КЕЙСІВ ДЕРЖАВ ЗАХІДНИХ БАЛКАН

Коробкова Олена Анатоліївна,

аспірантка кафедри політології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ORCID ID: 0009-0009-0090-5065

Проаналізовано зміни в енергетичній політиці держав – кандидатів у ЄС із регіону Західних Балкан. Виділено три напрями, за якими відбуваються зміни в енергетичній політиці держав регіону: 1) лібералізація ринків електроенергії та газу; 2) розвиток відновлюваних джерел енергії; 3) інтеграція з енергосистемою ЄС. Відзначено, що виконання вимог ЄС у частині декарбонізації становить проблему через досі наявну залежність цих держав від викопного палива. Зазначено, що держави Західних Балкан реформують енергетичні сектори з різною швидкістю, мають різні стартові умови для синхронізації з курсом ЄС в енергетичній та кліматичній політиці через різну міру залежності від вуглеводневих джерел енергії та постачання російських енергоресурсів. Албанія, Чорногорія та Північна Македонія мають кращі результати порівняно з Боснією і Герцеговиною, Сербією. Відзначено, що висока частка вугільної генерації (особливо у Сербії, Боснії і Герцеговині) є головним викликом для переходу до безвуглецевої економіки. Наголошено на зусиллях інституцій ЄС для доступу держав Західних Балкан до фінансових інструментів для розвитку відновлюваних джерел енергії, модернізації інфраструктури, посилення енергоефективності. Підкреслено, що енергетика в регіоні Західних Балкан має геополітичний характер. Залежність від імпорту російських енергоносіїв, а також участь Китаю у фінансуванні вугільних та інфраструктурних проєктів створюють конкуренцію впливів між ЄС, Росією та Китаєм. На думку авторки, зміни енергетичної політики у державах Західних Балкан не лише формують нову енергетичну архітектуру регіону, а й перевіряють реальну здатність ЄС впливати на інші держави через м'яку силу реформ.

Ключові слова: енергетична політика, ЄС, держави Західних Балкан, енергетична безпека, енергетичний перехід, європейська інтеграція, зброєнізація (вепонізація) енергоресурсів, відновлювані джерела енергії, декарбонізація.

Korobkova O. A. Changes in the Energy Policies of EU Candidate Countries: analysis of cases in the Western Balkans

Changes to the energy policies of EU candidate countries in the Western Balkans have been analysed. Three areas of change in these countries' energy policies have been identified: 1) the liberalisation of electricity and gas markets, 2) the development of renewable energy sources, and 3) integration with the EU energy system. It is noted that meeting EU decarbonisation requirements is problematic due to these countries' continued reliance on fossil fuels. The Western Balkan countries are reforming their energy sectors at different speeds, with varying degrees of dependence on hydrocarbon energy sources and Russian energy supplies, and thus have different starting conditions for synchronisation with the EU's energy and climate policy. Albania, Montenegro and North Macedonia are performing better than Bosnia and Herzegovina and Serbia. The high proportion of coal-fired power generation, especially in Serbia and Bosnia and Herzegovina, poses a significant challenge to the transition to a carbon-free economy. The efforts of EU institutions to provide Western Balkan countries with access to financial instruments for developing renewable energy sources, modernising infrastructure and improving energy efficiency are highlighted. The geopolitical nature of energy in the Western Balkans region was emphasised. Dependence on Russian energy imports, as well as Chinese financing of coal and infrastructure projects, creates competition between the EU, Russia and China. According to the author, changes in energy policy in the Western Balkan states are shaping not only the region's new energy architecture, but also testing the EU's ability to influence other states through soft power reforms.

Key words: energy policy, EU, Western Balkan states, energy security, energy transition, European integration, weaponization of energy resources, renewable energy sources, decarbonisation.

Актуальність дослідження. Загальні принципи вступу до ЄС, закладені в Копенгагенських критеріях для держав-кандидатів, передбачають наявність стабільних інституцій, ринкової економіки та здатності брати на себе зобов'язання, які випливають із майбутнього членства у ЄС. Існують чіткі рекомендації щодо енергетичної політики. Держави-кандидати повинні узгодити своє законодавство з асquis ЄС у трьох сферах: лібералізація енергетичного ринку, безпека постачання, відновлювана енергія та енергоефективність.

Оскільки Україна теж виконує вимоги ЄС до держави-кандидата, то викликає інтерес досвід реформ інших держав. Звісно, Україна через російську збройну агресію є в інших вихідних позиціях у реформуванні енергетичного сектора, однак низка аспектів щодо стандартів ЄС є однаковими для всіх держав-кандидатів. Це пояснює наш інтерес до дослідження процесів реформування енергетичного сектора держав – кандидатів у ЄС із регіону Західних Балкан.

Мета статті – з'ясувати особливості та результати процесу реформування енергетичної політики держав Західних Балкан; дати оцінку, наскільки ці процеси узгоджені з вимогами ЄС. Для досягнення цієї мети поставлено **завдання** з'ясувати: які вимоги в частині енергетики наявні в ЄС щодо держав-кандидатів, зокрема держав Західних Балкан; як держави-кандидати виконують ці вимоги; які перешкоди наявні у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській історіографії відсутні дослідження про особливості адаптації енергетичної політики держав Західних Балкан до стратегій ЄС. Водночас є розвідки українських учених про місце Західних Балкан у політичній стратегії ЄС (Д. Кравченко, А. Мартинов, А. Парфінченко), євроінтеграційний досвід держав регіону (О. Велика, В. Давидчук, Ю. Майстренко). Тема енергетичної політики держав-кандидатів із регіону Західних Балкан є у фокусі уваги передусім дослідників із держав – членів ЄС (Б. Фрей, Е. Корнаґо) та дослідників, які походять із країн Західних Балкан

(Н. Вукадінович, М. Вулович). Також для вивчення теми велике значення мають результати досліджень аналітичних центрів, які вивчають проблематику розширення ЄС, інтеграції окремих держав-кандидатів або ж вузько сфокусовані на проблематиці енергетичної політики (Centre for European Reform, Balkans in Europe Policy Advisory Group, European Fund for the Balkans, Centre for Energy & Climate та ін.), дані Eurostat, оцінювальні звіти інституцій ЄС і т. ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енергетична політика держав Західних Балкан за останнє десятиліття зазнає суттєвих трансформацій під впливом європейської інтеграції, регіональних безпекових викликів, тенденції до «зеленої» трансформації. Курс на членство у ЄС вимагає від цих держав адаптації до Енергетичного асquis ЄС, зокрема до вимог «Зеленого курсу», Енергетичного союзу та директив у сфері відновлюваної енергетики, енергоефективності й декарбонізації. Прагнення до інтеграції у ЄС є визначальним драйвером реформ у сфері енергетики. Підписання та імплементація Договору про Енергетичне співтовариство (The Energy Community Treaty, 2005 р.) створило для держав Західних Балкан рамковий механізм наближення до європейських стандартів у сфері енергетичного ринку, екологічної політики та конкуренції. Упровадження відбувається повільно, але вказаний Договір допомагає модернізувати енергетичне законодавство держав-кандидатів.

Енергетична політика держав Західних Балкан реформується під впливом комплексу причин. Ці причини мають і кліматичну, і геополітичну природу, однак комплексно вони пов'язані з виконанням вимог ЄС до держав – кандидатів на вступ. Оскільки ЄС переглядає енергетичну політику у відповідь на кліматичні зміни, геополітичні та безпекові виклики, то є сформовані регуляторні та інші вимоги до держав-кандидатів. Сфера енергетики позиційована як одна з найважливіших у процесі зближення з ЄС, бо вона безпосередньо впливає на ринок, безпеку постачання, кліматичну політику.

Коли йдеться про регуляторні вимоги ЄС до держав-кандидатів у сфері енергетики, то мається на увазі: 1) гармонізувати національне законодавство держави-кандидата зі законодавством ЄС; 2) створити вільний, конкурентний та інтегрований енергоринок; 3) забезпечити надійність постачання, енергетичну ефективність і перехід до чистої енергії. Держави-кандидати повинні прийняти і впровадити законодавство, що відповідає розділу 15 «Енергетика» у переговорах про вступ до ЄС. Це включає: Третій енергетичний пакет (директиви 2019/944/ЄС, 2009/72/ЄС, 2009/73/ЄС тощо); пакет «Clean Energy for All Europeans» (Четвертий енергопакет); Енергетичну частину Європейського зеленого курсу (Green Deal). Низка вимог стосується безпеки енергопостачання, відновлюваної енергетики, кліматичної та енергетичної інтеграції та ін. Інституційні вимоги до держави-кандидата передбачають, що мають бути створені: незалежний енергетичний регулятор, оператори систем передачі, сертифіковані за європейськими вимогами, національний орган з енергоефективності, механізм моніторингу та звітності у сфері енергетики та клімату.

Кожна держава-кандидат може відкрити й опісля закрити розділ «Енергетика» в переговорах лише після того, як Європейська Комісія визнає, що ця держава-кандидат: повністю імплементувала енергетичне *acquis*; має конкурентний ринок енергії; гарантує енергетичну безпеку на рівні стандартів ЄС; виконує кліматичні цілі ЄС та взяла зобов'язання щодо декарбонізації. Дослідники, зокрема Е. Корнаґо [5], слушно відзначають найбільшу проблему: виконання таких вимог є великим викликом для регіону Західних Балкан, які досі значною мірою узалежнені від викопного палива.

Енергетична криза, що виникла після початку повномасштабної агресії Росії проти України, прискорила інтеграцію низки європейських держав з-поза меж ЄС до енергетичного ринку ЄС. Найочевиднішим прикладом стало прискорення синхронізації українських і мол-

довських електромереж з ЄС. Однак не лише Україна та Молдова, а й держави Західних Балкан є частиною цього процесу. Утім, хоча поступ у цьому процесі наявний, однак узгодження політики більшості держав – кандидатів на вступ до ЄС з енергетичною політикою ЄС сповільнюється через низку проблем.

Важливо відзначити, що всі держави Західних Балкан за винятком Албанії більшою чи меншою мірою покладаються на викопні види палива для виробництва електроенергії [8, с. 10]. Досягнення довгострокової мети ЄС щодо вуглецевої нейтральності до 2050 р. вимагатиме декарбонізації енергетичних систем, особливо з огляду на те, що вугілля становить від 41% до 95% енергетичного балансу країн Західних Балкан. Косово найбільше залежить від вугілля для виробництва електроенергії (95%), далі – Сербія (67%), Боснія і Герцеговина (65%), Північна Македонія (51%) та Чорногорія (41%). Албанія не використовує вугілля або торф для виробництва електроенергії, бо залежить від гідроенергетики, доповненої імпортом [11]. Окрім того, застарілі та неефективні теплові електростанції цих країн, що працюють на вугіллі, потребують дорогої реструктуризації та модернізації.

Те, що країни Західних Балкан за винятком Албанії виробляють більшу частину своєї енергії з бурого вугілля, має наслідком найвищий рівень забруднення повітря у Європі. Дефіцит енергії та висока вартість електроенергії є основними проблемами у цьому регіоні, що мають політичні наслідки [8]. Залежність регіону від вугілля не відповідає законодавству ЄС, Паризькій кліматичній угоді (2015 р.), що має наслідком сповільнення у переговорах про вступ до ЄС.

Перехід на відновлювані джерела енергії також стикається з багатьма законодавчими та політичними перешкодами. Трансформація наявних енергетичних систем, найперше – упровадження відновлюваних джерел енергії, постала як одна з передумов успішної євроінтеграції держав Західних Балкан. Очевидна потреба у сильній політичній

волі владних інститутів держав Західних Балкан, щоб збільшити державні витрати на реформу енергетичного сектора, забезпечити надійну регуляторну базу, модернізувати енергетичну інфраструктуру, вжити заходів щодо енергоефективності і т. ін. Це дасть змогу виконати рекомендації ЄС, отже, наблизити вступ до ЄС, адже нинішній (зелений) енергетичний перехід відповідає цілям ЄС протидіяти змінам клімату.

У рамках Берлінського процесу, який є платформою для посилення співпраці між державами Західних Балкан та ЄС, у 2020 р. лідери держав Західних Балкан зобов'язалися трансформувати свої енергетичні сектори, щоб вони досягли вуглецевої нейтральності до 2050 р., як це заплановано державами – членами ЄС [12]. Фактично лідери погодилися реалізувати «Зелену програму для Західних Балкан» (Green Agenda for the Western Balkans), яка є частиною нової стратегії зростання для регіону і складається з низки напрямів, як-от: захист клімату та декарбонізація; скорочення викидів парникових газів та досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 р.; сприяння циркулярній економіці; боротьба із забрудненням повітря, води та ґрунту; сприяння сталому виробництву харчових продуктів; захист біорізноманіття та екосистем [4].

Це зобов'язання є частиною політичної амбіції країн Західних Балкан узгодити свою енергетичну та екологічну політику з політикою ЄС, щоб підготуватися до вступу до ЄС. Нинішній енергетичний перехід, який має на меті сприяти боротьбі з глобальною кліматичною кризою, включає встановлення ціни на викиди парникових газів, перехід від вугілля до відновлюваних джерел енергії, розширення зеленої інфраструктури і т. ін. Ці заходи мають посприяти енергетичній безпеці та незалежності Західних Балкан, оскільки його країни будуть використовувати місцеві джерела енергії: сонячну, вітрову та гідроенергію. Окрім того, зелений перехід відкриє нові економічні можливості, головним чином, у вигляді нових прямих іноземних інвестицій у сектор зеленої енер-

гетики, збільшить експорт чистої енергії до держав-членів ЄС, що сприятиме економічній інтеграції та розвитку регіону. Зелений перехід поліпшить стан довкілля у Західних Балканах, особливо якість повітря, що є однією з головних проблем цього регіону.

Попри викладений комплекс потенційних переваг від трансформації енергетичного сектора, більшість країн Західних Балкан досягли незначного прогресу в просуванні зеленої енергетики через неспроможність подолати залежність від викопного палива. Регіону Західних Балкан бракує можливостей для реалізації проєктів чистої енергетики з різних причин, які можна об'єднати в три групи: недостатнє фінансування, неефективне управління та геополітична залежність [2]. Однак держави Західних Балкан доклали певних зусиль, і деякий прогрес очевидний. Це помітно зі зростання частки відновлювальних джерел енергії в енергетичному балансі [6]. Також продовжують ухвалюватися нові нормативно-правові акти про енергетику, які відповідають законодавству ЄС [13], а обізнаність громадськості про переваги зеленої енергії зростає [14].

Зауважимо, що держави-кандидати з регіону Західних Балкан рухаються з різними швидкостями та мають відмінні стартові умови для синхронізації з європейською енергетичною політикою. Одні держави роблять це швидше та результативніше, інші – реформуються сповільнено. Зокрема, Сербія внесла зміни до законодавства про використання відновлюваних джерел енергії. Проведені перші «зелені» аукціони, які покликані стимулювати розвиток відновлюваних джерел енергії. Поступово узгоджується законодавство з Третім енергетичним пакетом ЄС і готовність об'єднатися з електричним ринком ЄС. Спільно з Болгарією ведеться будівництво газового інтерконектора.

Північна Македонія лідирує серед держав – учасниць Energy Community за темпами відновлювальних джерел енергії. Прийнято новий енергетичний закон, розроблено Національний план з енергетики та клімату – стратегіч-

ний документ, що поєднує енергетичну та кліматичну політику для забезпечення сталого розвитку, декарбонізації та модернізації економіки. Реалізуються стратегічні проекти, зокрема велика вітрова електростанція.

Албанія має дуже високий рівень генерації з відновлюваних джерел енергії, особливо завдяки гідроенергетиці; у 2023 р. було вироблено більше «чистої» електроенергії, ніж споживала країна. Запроваджуються стандарти енергоефективності для будівель, вимоги щодо зарядних станцій для електромобілів, мінімальні енергетичні показники тощо. ЄС надає фінансову підтримку для підвищення енергоефективності громадських будівель, інфраструктурних об'єктів.

Чорногорія встановила амбітні цілі: зменшення викидів парникових газів, підвищення частки відновлюваних джерел енергії, покращення енергоефективності. Залежність від природного газу перевищує половину генерації, але є тенденція до скорочення.

Боснія і Герцеговина (БіГ) є найбільш проблемною державою-кандидатом у сфері адаптації енергетичної політики до стандартів ЄС. Країна залежна від вугілля: близько 60% електроенергії виробляється на вугільних ТЕС. Це робить країну однією з найбільш «вуглецевих» у Європі. Ця держава досі підтримує вугільну генерацію та зберігає низькі ціни на електроенергію, що стримує розвиток відновлюваних джерел енергії та інвестиції в енергоефективність. Наявна (станом на кінець 2025 р.) лише чернетка (draft) Національного плану з енергетики та клімату, немає закону про зміну клімату, законодавство про газ і ринок електроенергії лише частково відповідає Третьому енергетичному пакету ЄС. Держава відстає у підготовці до вуглецевих мит ЄС (CBAM), що може негативно вплинути на експортерів із БіГ. Уряд оголосив про намір рухатися до декарбонізації, але конкретні кроки є повільними. Із позитивних фактів – наявність кількох проектів відновлюваної енергетики (сонячні та вітрові станції), що підтримуються міжнародними донорами. БіГ є аутсай-

дером серед кандидатів у сфері енергетичної адаптації до стандартів ЄС. На відміну від Сербії, Північної Македонії чи Албанії БіГ не має цілісної законодавчої та інституційної рамки для зеленого енергетичного переходу. Європейська Комісія оцінює просування БіГ у сфері енергетики та клімату як «обмежене», «дуже повільне» [3].

Отже, Албанія, Північна Македонія, Сербія та Чорногорія демонструють кращі результати адаптації енергетичної політики до європейських стандартів. Вони активно приймають закони, розвивають відновлювані джерела енергії, працюють над інтеграцією до енергетичних ринків ЄС і т. ін. Натомість Боснія і Герцеговина є прикладом сповільнених або фрагментарних реформ. Проблеми становлять інституційна слабкість, відсутність єдності на державному рівні, субсидування видобутку викопного палива, що стримує інвестиції в енергетичний перехід, слабка регуляторна база та ін.

Хоча саме у БіГ проблеми енергетичного переходу та синхронізації з енергетичною політикою ЄС виражені найчіткіше, однак усі держави Західних Балкан мають схожі проблеми. Наприклад: 1) неоднорідність регіональної інфраструктури та мереж (трансмисія електроенергії, підключення до міждержавних ринків і т. ін.); 2) обмеженість фінансових ресурсів; складнощі з доступом до інвестицій для модернізації мереж, зберігання енергії, оновлення генерації; 3) політичні та адміністративні бар'єри: довге ухвалення законодавства, слабка виконуваність, нестача регуляторної прозорості; 4) досі сильна залежність від викопного палива, особливо вугілля та природного газу, що ускладнює швидкий перехід до кліматичних стандартів ЄС.

ЄС планує повністю відмовитися від російського газу до 01 січня 2028 р. [9]; щодо нафти, то нині відмова від неї планується до кінця 2027 р. Від держав-кандидатів, як експортують російські енергоресурси, ЄС, відповідно, очікує диверсифікації як джерел енергії, так і її постачальників енергоресурсів.

Тут радше маємо на увазі, що ЄС подає сильні сигнали й політичні очікування, які б мали спонукати держави Західних Балкан до відмови від російських вуглеводневих ресурсів; якихось чітких вимог наразі не озвучувалося.

Сербія дуже узалежнена від постачання газу з Росії: нині не очевидними є намагання вийти із цієї залежності. У 2022 р. Сербія активізувалася в пошуку нових постачальників енергоресурсів: розглядалися можливості купівлі нафти в Іраку, Венесуелі та Азербайджані, вугілля – в Індонезії. Загалом тоді йшлося про наявні у Сербії можливості забезпечити альтернативу російським енергоносіям [10]. Однак нині головним енергетичним партнером Сербії була і залишається Росія. Попри новітні безпекові виклики, А. Вучич у діалогах із російським президентом (Пекін, 2025 р.) продовжує акцентувати на сильному інтересі поглиблювати співпрацю в енергетиці, запрошує російські компанії (зокрема, «Росатом») до реалізації інфраструктурних проєктів на території Сербії і т. ін. Сербія намагається отримати від Росії кращу ціну на газ та більші його обсяги. Очевидно, що такими діями сербського президента А. Вучича ще більше поглиблюється геополітичне узалежнення Сербії від Росії. Сербія є однією з небагатьох країн Європи, яка відмовляється приєднуватися до санкцій проти Росії. Це все не узгоджується з євроінтеграційним курсом, хоч ЄС займає позицію, що допоки Сербія не є членом ЄС, вона має право імпортувати російський газ для власних потреб, але саме для власних потреб, а не для реекспорту в держави – члени ЄС (наприклад, Угорщину) [7].

Сербія імпортує природний газ із Росії через трубопровід (TurkStream/Balkan Stream); 92,3% газу надходить у Сербію саме з Росії [15]. Є домовленості про нові контракти з «Газпромом». Російська компанія «Газпром» також досі володіє більшістю акцій сербської нафтової компанії NIS. Зроблено кроки в напрямі диверсифікації джерел (наприклад, з Азербайджану), але обсяги нових джерел поки що не компенсують російське постачання повністю. Уважаємо, що

Сербія як одна з держав – кандидатів на вступ до ЄС із Західних Балкан відстає в процесі енергетичного переходу. Хоч амбіції Сербії щодо енергетичного переходу зросли, для його конкретної реалізації Сербії необхідно подолати низку викликів, які обмежують її цілі щодо відновлюваної енергетики для досягнення повної декарбонізації до 2050 р., згідно з набором політичних ініціатив «Європейський зелений курс».

Північна Македонія також сильно узалежнена від російського газу (імпортувала 97,5% газу, за даними за 2023 р. [15]). Однак уже є домовленості з Азербайджаном (SOCAR) про співпрацю, імпорт альтернативних джерел, щоб зменшити залежність. При цьому Росія керує мережею автозаправних станцій «Лукойл» у регіоні, контролює нафтову промисловість Боснії та Герцеговини. Отже, енергетична залежність від Росії існує, перш за все, у Сербії, Північній Македонії та Боснії і Герцеговині, хоча й різних масштабів.

Те, що для держав Західних Балкан характерні стратегічна залежність від Росії та сильна залежність від викопного палива [15], ускладнює перехід на зелену енергетику в регіоні. Однак якщо такий перехід відбудеться, залежність від Росії зменшиться. Важливо, що держави Західних Балкан зобов'язалися дотримуватися Зеленого порядку денного для Західних Балкан (м. Софія, 10.11.2020 [12]). Порядок денний включає, серед іншого, декарбонізацію та зменшення наслідків зміни клімату, але незрозуміло, наскільки ефективно його можна реалізувати. 04.10.2021 у м. Сараєво (Боснія і Герцеговина) було ухвалено План дій щодо реалізації Софійської декларації щодо Зеленого порядку денного для Західних Балкан (2021–2030) [1]. Це керівний документ, який перетворює принципи Софійської декларації на конкретні кроки, цілі та терміни для країн Західних Балкан. Він структурований навколо п'яти основних напрямів: декарбонізація, циркулярна економіка, зменшення забруднення, стале сільське господарство та захист природи і біорізноманіття.

Висновки. Зміни в енергетичній політиці держав Західних Балкан відбуваються за трьома напрямками: 1) лібералізація ринків електроенергії та газу (скасування монополій, створення незалежних регуляторів, відкриття ринків для європейських компаній); 2) розвиток відновлюваних джерел енергії (через стимулювання інвестицій); 3) інтеграція з енергосистемою ЄС (через технічну синхронізацію мереж і розвиток трансграничних інтерконекторів). Ці процеси узгоджено із цілями енергетичної політики ЄС, які зумовлені геополітичними та екологічними викликами.

Аналіз показав, що держави-кандидати з регіону Західних Балкан реформують енергетичний сектор з різними швидкостями. Енергетична трансформація у Західних Балканах відбувається в умовах обмежених фінансових і технологічних ресурсів. Це ускладнює виконання кліматичних цілей ЄС. Висока частка вугільної генерації (особливо у Сербії, Боснії і Герцеговині) залишається головним викликом для переходу до безвуглецевої економіки. Водночас Європейська Комісія через Інвестиційний план для Західних Балкан 2020 р. (Economic and Investment Plan for the Western Balkans) та Зелений порядок для Західних Балкан 2020 р. (Economic and Investment Plan for the Western Balkans) сприяє доступу країн регіону до фінансових інструментів для розвитку відновлюваних джерел енергії, модернізації інфраструктури й посилення енергоефективності.

Енергетика в регіоні Західних Балкан має виражений геополітичний характер. Традиційна залежність від імпорту російських енергоносіїв, а також участь Китаю у фінансуванні вугільних та інфраструктурних проєктів створюють конкуренцію впливів за Західні Балкани між ЄС, Росією та Китаєм. Політична воля до реформ часто стикається з такими проблемами, як внутрішньополітична фрагментація та слабкість інституцій, олігархічні структури у сфері енергетики, соціальна чутливість до підвищення тарифів у процесі лібералізації. Попри це після початку російської агре-

сії проти України все ж помітні кроки держав Західних Балкан до зменшення енергетичної залежності від Росії. Це відбивається у політичних заявах, енергетичних стратегіях і проєктах, що поєднують енергетичні мережі країн регіону з мережами держав ЄС.

Енергетичні реформи в державах-кандидатах Західних Балкан є індикатором глибини європеїзації їхніх політичних систем. Вони демонструють рівень готовності урядів до прийняття норм і практик, що забезпечують прозорість, підзвітність і сталість політики. Водночас процес є непослідовним і нерівномірним: країни з більш стабільними інституціями (передусім Албанія, Чорногорія, Північна Македонія) просуваються швидше, тоді як інші (Боснія і Герцеговина, Сербія) стикаються з політичними суперечностями та зовнішнім тиском.

Уважаємо, що: 1) європеїзація енергетичної політики стала ключовим чинником внутрішньополітичних і структурних змін у регіоні Західних Балкан, однак не всі країни мають однаковий темп реформ і, припускаємо, не однаково мотивовані до них; 2) «зелена» трансформація виступає не лише економічним, а й політичним процесом, який зміцнює проєвропейську ідентичність держав-кандидатів; 3) геополітичний контекст стимулює регіон до посилення енергетичної безпеки та диверсифікації постачань; 4) майбутнє цих реформ (як і усієї перспективи інтеграції в ЄС) залежить від ефективності інституційної адаптації, доступу до європейського фінансування та політичної волі урядів. Зміни в енергетичній політиці держав-кандидатів із регіону Західних Балкан можна розглядати як своєрідну «лабораторію» європеїзації та теренах держав – кандидатів на вступ до ЄС, де переплітаються вимоги кліматичної політики, економічні обмеження та політична боротьба за вплив. Цей процес не лише формує нову енергетичну архітектуру регіону, а й дає змогу перевірити реальну здатність ЄС впливати на держави, що зацікавлені в інтеграції, через м'яку силу реформ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Action Plan for the Implementation of the Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans (2021-2030). *Regional Cooperation Council*. URL: <https://www.rcc.int/docs/596/action-plan-for-the-implementation-of-the-sofia-declaration-on-the-green-agenda-for-the-western-balkans-2021-2030> (дата звернення: 17.09.2025).
2. Bechev D. The Green Transition and the Western Balkans. *Carnegie Europe*. URL: <https://carnegieeurope.eu/2023/10/09/green-transition-and-western-balkans-pub-90730> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Bosnia and Herzegovina 2024 Report. Accompanying the document. *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52024S_C0691 (дата звернення: 21.10.2024).
4. Commission Staff Working Document. Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans. *European Commission*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf (дата звернення: 18.09.2025).
5. Cornago E. Towards a decarbonised energy system in a larger EU. *Centre for European Reform*. URL: https://www.cer.eu/sites/default/files/EC_energy_system_16.7.25.pdf (дата звернення: 15.09.2025).
6. Eurostat. Share of energy from renewable sources. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/fd845041-e11b-44e4-abc5-34cfd7e466a0?lang=en> (дата звернення: 20.10.2025).
7. EU's Russian gas import ban excludes non-member states. *Serbia Energy News*. URL: <https://serbia-energy.eu/serbia-eus-russian-gas-import-ban-excludes-non-member-states/> (дата звернення: 17.09.2025).
8. Frey B. The Energy Transition in the Western Balkans: The Status Quo, Major Challenges and How to Overcome them. *Policy Notes and Reports*, № 76. Vienna: The Vienna Institute for International Economic Studies, 2024.
9. Kurmayer N. J. EU countries set to agree 2028 deadline for Russian gas ban. *Euractiv*. URL: <https://www.euractiv.com/news/eu-countries-set-to-agree-2028-deadline-for-russian-gas-ban/> (дата звернення: 17.09.2025).
10. President says Serbia can afford alternatives to Russian fuel. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/president-says-serbia-can-afford-alternatives-russian-fuel-2022-08-29/> (дата звернення: 17.09.2025).
11. Ruiz P., Medarac H., Somers J., Mandras G. Recent trends in coal and peat regions in the Western Balkans and Ukraine. JRC Science for Policy Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.
12. Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans. *Regional Cooperation Council*. URL: https://www.rcc.int/files/user/docs/196c9_2cf0534f629d43c460079809b20.pdf (дата звернення: 30.09.2025).
13. Spasić V. Serbia adopts four laws on energy, mining. *Balkan Green Energy News*. URL: <https://balkangreenenergynews.com/serbia-adopts-four-laws-on-energy-mining/> (дата звернення: 20.10.2025).
14. Vukadinovic N. Environmental democracy in the Western Balkans between dependent capitalism and integration into the European Union. *Österreichische Gesellschaft für Europapolitik*. URL: <https://www.oegfe.at/policy-briefs/environmental-democracy-in-the-western-balkans-between-dependent-capitalism-and-integration-into-the-european-union/> (дата звернення: 20.10.2025).
15. Vulović M. Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries. *SWP Comment*. 2023. № 36. DOI: 10.18449/2023C36

REFERENCES:

1. Action Plan for the Implementation of the Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans (2021-2030) (2021). *Regional Cooperation Council*. Retrieved from: <https://www.rcc.int/docs/596/action-plan-for-the-implementation-of-the-sofia-declaration-on-the-green-agenda-for-the-western-balkans-2021-2030> (accessed: 17.09.2025).

2. Bechev D. The Green Transition and the Western Balkans. *Carnegie Europe*. Retrieved from: <https://carnegieeurope.eu/2023/10/09/green-transition-and-western-balkans-pub-90730> (accessed: 20.10.2025).
3. Bosnia and Herzegovina 2024 Report. (2024). Accompanying the document. *European Commission*. Retrieved from: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/451db011-6779-40ea-b34b-a0eeda451746_en?filename=Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202024.pdf (accessed: 21.10.2024).
4. Commission Staff Working Document (2020). Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans. *European Commission*. Retrieved from: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf (accessed: 18.09.2025).
5. Cornago, E. (2025). Towards a decarbonised energy system in a larger EU. *Centre for European Reform*. Retrieved from: https://www.cer.eu/sites/default/files/EC_energy_system_16.7.25.pdf (accessed: 15.09.2025).
6. Eurostat. Share of energy from renewable sources (2025). *European Commission*. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/fd845041-e11b-44e4-abc5-34cfd7e466a0?lang=en> (accessed: 20.10.2025).
7. EU's Russian gas import ban excludes non-member states (2025). *Serbia Energy News*. Retrieved from: <https://serbia-energy.eu/serbia-eus-russian-gas-import-ban-excludes-non-member-states/> (дата звернення: 17.09.2025).
8. Frey, B. (2024). The Energy Transition in the Western Balkans: The Status Quo, Major Challenges and How to Overcome them. Vienna: The Vienna Institute for International Economic Studies.
9. Kurmayer, N. J. (2025). EU countries set to agree 2028 deadline for Russian gas ban. *Euractiv*. Retrieved from: <https://www.euractiv.com/news/eu-countries-set-to-agree-2028-deadline-for-russian-gas-ban/> (accessed: 17.09.2025).
10. President says Serbia can afford alternatives to Russian fuel (2022). *Reuters*. Retrieved from: <https://www.reuters.com/world/europe/president-says-serbia-can-afford-alternatives-russian-fuel-2022-08-29/> (accessed: 19.09.2025).
11. Ruiz, P., Medarac, H., Somers, J., & Mandras, G. (2021). Recent trends in coal and peat regions in the Western Balkans and Ukraine. JRC Science for Policy Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
12. Sofia Declaration on the Green Agenda for the Western Balkans (2020). *Regional Cooperation Council*. Retrieved from: <https://www.rcc.int/files/user/docs/196c92cf0534f629d43c460079809b20.pdf> (accessed: 30.09.2025).
13. Spasić, V. (2021). Serbia adopts four laws on energy, mining. *Balkan Green Energy News*. <https://balkangreenenergynews.com/serbia-adopts-four-laws-on-energy-mining/> (accessed: 20.10.2025).
14. Vukadinovic, N. (2023). Environmental democracy in the Western Balkans between dependent capitalism and integration into the European Union. *Österreichische Gesellschaft für Europapolitik*. Retrieved from: <https://www.oegfe.at/policy-briefs/environmental-democracy-in-the-western-balkans-between-dependent-capitalism-and-integration-into-the-european-union/> (accessed: 20.10.2025).
15. Vulović, M. (2023). Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries. *SWP Comment*, 36. DOI: 10.18449/2023C36

